

I sokratiske dialoggrupper skal deltagerne ikke lære disciplinen filosofi. De skal lære at filosofere. Blandt andet om deres egne værdier.

Sokrates' filosofiske principper for personlig stillingtagen skal inspirere lærere og elever på en skole på Nørrebro til at afklare deres værdigrundlag. Skolen har engageret Finn Thorbjørn Hansen fra Danmarks Pædagogiske Universitet for at finde ind til, hvad elever og lærere har til fælles trods etniske forskelle.

Find det rigtige spørgsmål

9

* I snart to dage har Sokrates siddet bomstille midt på stuebordet i en villa i Vangede og fulgt en gruppe folkeskolelæreres forsøg på at lære at filosofere. Adjunkt Finn Thorbjørn Hansen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har medbragt den lille stenfigur af Sokrates, fordi de ni lærere fra Heimdalsgades Overbygningsskole for en tid skal prøve at fungere som sokratiske dialoggrupper.

Dialoggruppen er et led i et værdisklaringsprojekt for skolen på Nørrebro, hvor halvdelen af eleverne er af anden etnisk oprindelse end dansk. Projektet løber frem til 2005 og skal forbedre rammerne for en demokratisering af skolen og styrke elevernes demokratiske dannelse. Målet er at undersøge, hvorvidt det kan ske ved at skabe et filosofisk frirum for værdirefleksion og bevidsthed om lærernes og elevernes værdigrundlag. Med andre ord skal de lære at filosofere over de grundantagelser, som de til daglig tager for givet.

Finn Thorbjørn Hansen er leder af projektet, og han har bedt lærergruppen i stuen i Vangede om at formulere den højeste værdi for skolen. Efter to dages sokratiske dialog er de nået frem til en formulering, hvor »den højeste værdi for Heimdalsgades Overbygningsskole, hvor halvdelen af eleverne er af anden etnisk baggrund end dansk, bør være at udvikle ansvarlige og kritiske medborgere.«

Det lyder måske som et beskedent resultat efter to dages diskussioner. Men bag hvert ord i formuleringen ligger en række fravalg og tilvalg – og adskillige timers filosofiske diskussioner af, hvad der menes med 'ansvarlig', 'kritisk' og 'medborger'.

På vægge og døre overalt i stuen hænger store plancher med indfald og konklusioner. Af plancherne fremgår det hvilke andre bud på skolens højeste værdi, der har været i spil. For eksempel »at kunne begå sig i et samfund i forandring«, »at give

eleverne udfordringer, der skaber det bedste afsæt ude i verden«, og »at udvikle kritiske og ansvarlige medborgere gennem faglige udfordringer«.

I realiteten er værdiudsagnet ikke det vigtigste formål med dialoggruppen. Sokratiske dialog handler i højere grad om at skabe en filosofisk samtalekultur, og selv om seminaret nu er ved at slutte, har lærerne tænkt sig at fortsætte diskussionerne, når de vender tilbage til Nørrebro.

»Filosofisk dialog handler om at kunne gå i dybden, være tålmodig og dvæle ved begrebernes betydninger og udsagnetes tavse forudsætninger.«

Stemningen i stuen er præget af tilfredshed og udmattelse. Lærerne er enige om, at det er hårdt at stille spørgsmålstejn ved begreber, de normalt tager for pålydende.

»Det er interessant at opdage, hvor mange medbetydninger vi lægger i de ord, vi bruger,« siger en af de kvindelige lærere.

En mandlig kollega supplerer med, at det er en udfordring at sætte ord på helt grundlæggende ting, han aldrig har diskuteret med kollegerne før. Han sammenligner det med en tur i Tivolis rutschebane.

»Der har været både døde perioder og øjeblikke af ny, klar indsigt – ja visdom.«

Nelson og Sokrates

Det var den tyske pædagogiske filosof Leonard Nelson, der i 1920'erne udviklede den sokratiske dialoggruppe inspireret af Sokrates' samtaler med folk på torvet i det gamle Athen. Sokrates var først og fremmest interesseret i sine samtalepartners egne

tanker og oplevelser. Han ønskede, at folk skulle tage personlig stilling og forholde sig kritisk til deres eget ståsted frem for at henvise til autoritetens udsagn. Men ifølge Leonard Nelson var Sokrates' samtaler – trods intentionerne om det modsatte – snarere monologer end dialoger, fordi Sokrates førte ordet det meste af tiden.

For at skabe en samtalekultur uden et mester-elev-forhold udviklede Leonard Nelson derfor principperne for sokratiske dialoggrupper, hvor facilitatoren ('Sokrates') blot skulle skabe rammerne for, at samtalepartnerne kunne forholde sig åbent og filosoferende til hinanden.

Det betyder blandt andet, at grupperne skal underlægge sig en række spilleregler, som fremmer lysten og evnen til at sætte spørgsmålstejn ved de grundantagelser, deltagerens værdier er baseret på.

Reglerne bestemmer blandt andet, at man skal tænke selv, tænke åbent og eksistentielt – og at deltagerne skal hjælpe hinanden med at holde den røde tråd.

»Det kan måske lyde lidt stift, men det virker. Reglerne opfordrer – eller tvinger – deltagerne til at tænke i nye baner, så de bryder de almindelige mønstre for gruppesamtaler. Et af mønstrene er, at man almindeligvis er meget opmærksom på at finde en løsning på et bestemt problem. Men når man filosoferer, er man ikke nytteorienteret, og man tager ikke udgangspunkt i det givne, men i det mulige. I stedet for at finde løsninger finder man på nye spørgsmål ved for eksempel at spørge: »Hvad forstår du ved det begreb«, »hvorfor mener du det« og »kunne det eventuelt være anderledes,« forklarer Finn Thorbjørn Hansen.

Det er især i begyndelsen af processen, at sokratiske dialoggrupper har behov for spillereglerne. Efterhånden som deltagerne finder ud af, hvad det vil ►

- sige at filosofere, smider de reglerne væk ligesom et par krykker.

»Sokratisk dialog lægger op til en mere filosoferende måde at samtale på, som går mere i dybden. Diskussioner om for eksempel pædagogik er tit præget af, at folk ønsker at gennemtrumfe deres mening ved at overbevise andre. Filosofisk dialog handler om at kunne gå i dybden, sætte tempoet ned, være tålmodig og dvæle ved begrebernes betydninger og udsagnetens tavse forudsætninger.«

Faldgruberne

De senere år har Finn Thorbjørn Hansen blandt andet prøvet at arbejde med sokratiske dialoggrupper på højskoler, daghøjskoler og efterskoler og blandt børnekulturkonsulenter, skolevejledere og organisationspsykologer. Hans erfaring er, at når folk diskuterer eksistentielle spørgsmål, er en af de mest almindelige faldgruber, at deltagerne begynder på associationstænkning. Det vil sige, at deltagerne

kommer med indfald, fordi de har fået en bestemt association, som de fortæller til de andre i gruppen, selv om associationen handler om noget helt andet. En anden faldgrube er, at deltagerne hæmmer den filosofiske tænkning ved at diskutere, hvordan tanker omsættes til praksis. Den tredje faldgrube er at psykologisere. Det sker, når deltagerne lytter mere efter bagvedliggende følelser og motiver end til indholdet i det, der bliver sagt.

»Den psykologiserende samtale kan være fin at bruge, hvis man har behov for at rydde spændinger af vejen. Men ønsker man at reflektere over emner af almenmenneskelig og eksistentiel karakter, er en filosoferende og sagsorienteret tilgang klart at foretrække, fordi den når ud over det blot personlige.«

I fremtiden håber Finn Thorbjørn Hansen, at sokratiske dialoggrupper blandt andet kan knyttes til en række uddannelser – for eksempel lærer- og sygeplejerskeuddannelserne.

»På mange uddannelser opnår de studerende et

højt fagligt niveau. Men faglig udvikling og dannelse er ikke det samme. Dannelse opnår man først, når man også bliver spurgt til den eksistentielle betydning af teorierne – den personlige pædagogiske filosofi man som lærer eller pædagog tænker og handler ud fra. På den måde er sokratiske dialog velegnet som supplement til den faglige udvikling, fordi den skaber rammerne for en eksistentiel dannelsesproces,« forklarer Finn Thorbjørn Hansen.

Antipædagogik

Projektet på Heimdalsgades Overbygningsskole er støttet af Københavns Kommune, CVU København og Nordsjælland og Danmarks Pædagogiske Universitet. I løbet af efteråret får nogle af lærerne et kursus i, hvordan de optræder som facilitator. Derefter skal eleverne, der går i 8.-10. klasse, afprøve metoden. Ifølge Finn Thorbjørn Hansen bliver det interessant at se, i hvilket omfang eleverne er i stand til at filosofere.

Mens lærerne blev bedt om at diskutere skolens højeste værdi, stilles eleverne over for mere enkle spørgsmål, som de skal forholde sig til. Finn Thorbjørn Hansen er dog fortrøstningsfuld – også når det gælder om at engagere bogligt svage elever.

»Sokratiske dialoggrupper er i virkeligheden anti-pædagogik, fordi der ikke er andet mål med metoden end at lære eleverne at filosofere. Erfaringerne med børn og filosofi viser, at bogligt stærke elever, der er gode til at finde det rigtige svar på et bestemt spørgsmål, bliver mere usikre, når de skal filosofere, fordi der ikke er givet noget svar på forhånd. Hvorimod såkaldt svage elever vågner op og viser deres kreative sider.«

Finn Thorbjørn Hansen fortæller, at før han begyndte på projektet, var han meget optaget af, hvordan sokratiske dialoggrupper kan bruges til at

Forskellen mellem diskussion og sokratiske dialog	
I en diskussion vil deltagerne ofte:	I sokratiske dialoggrupper skal deltagerne:
Have ret	Undersøge og argumentere
Opnå et resultat	Afvide resultatfiksering
Angribe og forsvare	Samarbejde og tænke sammen
Overtale – koste hvad det vil	Overtale og lade sig overtale
Promovere sig selv	Argumentere sagligt, disciplineret og systematisk
Være dømmende	Afvide antagelser
Tro at der findes et 'rigtigt svar'	Finde det 'rigtige spørgsmål'
Forcere tempoet	Give sig god tid til at tænke
Reflektere inden for de givne rammer	Filosofere ved at sætte spørgsmålstegn ved de givne rammer

»Det kan være en gevinst for alle, hvis der for eksempel er kristne eller muslimer i en dialoggruppe, fordi de er vant til at tænke over det grundlæggende i tilværelsen.«

fremme de etniske elevers bevidsthed om egne værdier og identitet. Hvis man udelukkende anlagde en dansk demokratiopfattelse, ville det måske betyde, at nogle værdier blev overset, fordi man ikke havde blik for de kulturelle forskelle.

»Men under de indledende interviews gjorde lærerne mig opmærksom på, at de hellere så, at man i fællesskab forsøgte at finde det almenmenneskelige på tværs af kulturelle forskelle. Lærerne mente, at det ville fremme en følelse af fællesskab og danne grobund for demokrati på en multietnisk skole,« siger Finn Thorbjørn Hansen og henviser til, at lærerne allerede nu overvejer at bruge sokratiske dialoggrupper som supplement til den almindelige projekt- og problemorienterede arbejdsform inden for områder, hvor der ikke er noget problem eller givne løsningsvar.

Smag for at filosofere

Der har blandt lærerne på Heimdalsgades Overbygningsskole været bekymring for, at autoritært opdragede elever får svært ved at engagere sig i sokratiske dialog, fordi referencer til autoriteter – for eksempel Koranen – ikke er tilladt i den sokratiske dialog.

»Der kan opstå problemer, hvis man har at gøre med unge, som er meget fundamentalistiske eller har meget markante holdninger. Hvordan kan man bygge bro for dem, så de også kan træde ind i det filosofiske rum? Jeg håber, forskningsprojektet kan

give nogle bud på det,« siger Finn Thorbjørn Hansen, der imidlertid har haft gode erfaringer med at lave sokratiske dialoggrupper med kristne efterskoler.

»Da jeg ankom havde jeg en fordom om, at kristne ville have svært ved at filosofere, fordi svaret synes at være givet på forhånd. Men dér lærte jeg nyt – jeg opdagede, at mennesker, som er optaget af det religiøse, har udviklet et sprog for det religiøse og eksistentielle. Så det kan være en gevinst for alle, hvis der for eksempel er kristne eller muslimer i en dialoggruppe, fordi de er vant til at tænke over det grundlæggende i tilværelsen.«

Hvad angår lærernes lyst til at fortsætte ad filosofiens vej siger Finn Thorbjørn Hansen, at han tror, at den sokratiske dialoggruppe giver lærerne større indsigt i deres kollegers synspunkter, og hvad de selv mener.

»Erfaringerne viser, at de får et mere nuanceret begrebsapparat, fordi de finder ud af, at der ikke bare findes én løsning, men at løsningerne ligger mellem forskellige poler. Der kan også gå sport i det, fordi man får smag for at filosofere. Man lærer at undre sig og dermed åbner verden sig. Evalueringerne viser, at lærerne bagefter får et undersøgende fællesskab op at stå. Kollegerne på lærerværelset taler til hinanden på anden måde end de gængse strategiske og nytteorienterede meningsudvekslinger.« ▲

Jakob Albrecht
jaal@dpu.dk

Finn Thorbjørn Hansen

Finn Thorbjørn Hansen, 39 år, er ph.d. og adjunkt ved Institut for curriculumforskning ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Han har afsluttet kurser i filosofisk vejledning i Oxford og som facilitator i sokratiske dialoggrupper i Bruxelles og København.

Finn Thorbjørn Hansen har blandt andet skrevet bøgerne 'Den sokratiske dialoggruppe' (Gyldendal 2000) og 'Det filosofiske liv - et dannelsesideal for eksistenspædagogikken' (Gyldendal, 2002). Han er medforfatter til bogen 'Værdigrundlag og selvevaluering på de frie kostskoler' (DPU's Forlag, 2001).

I august skiftede Finn Thorbjørn Hansen fra Institut for pædagogisk filosofi til en ny forskningsenhed i vejledning ved Institut for curriculumforskning ved Danmarks Pædagogiske Universitet. I forskningsenheden får Finn Thorbjørn Hansen ansvar for udvikling af den filosofiske vejledningspraksis.